

บทที่ 6

ปฏิบัติการเรื่อง ถั่วเขียว

วัตถุประสงค์การเรียนรู้

1. เพื่อให้ศึกษารู้จักลักษณะโครงสร้างทางสัณฐานวิทยาของถั่วเขียว
2. เพื่อให้ศึกษาจำแนกประเภทถั่วเขียวชนิดต่างๆ ได้
3. เพื่อให้ศึกษาบอกความแตกต่างของถั่วเขียวพันธุ์ต่าง ๆ ได้

วัสดุอุปกรณ์

1. กล้องจุลทรรศน์ (Sterio micriscope)
2. ตัวอย่างต้นถั่วเขียวสายพันธุ์ต่าง ๆ
3. แผนภาพ
4. จานแก้ว (Petri disc)
5. ใบมีด
6. เข็มเขียว

ถั่วเขียวมีชื่อพฤกษศาสตร์ (Scientific name) : *Vigna radiata* (L.) Wilczek

Common name : Mungbean หรือ Green gram

ถั่วเขียวเป็นพืชอยู่ในตระกูล (family) *Leguminosae* และอยู่ในตระกูลย่อย (subfamily) *Papilionoideae* ถั่วเขียวมีอยู่หลายชนิดด้วยกัน เช่น ถั่วเขียวผิวมัน (mungbean หรือ green gram) ถั่วทอง (gold gram) และถั่วเขียวผิวดำ (black gram หรือ urd) เมื่อก่อนถั่วเขียวผิวมันและถั่วทอง ใช้ชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Phaseolus aureus* Roxb. และถั่วเขียวผิวดำ ใช้ชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Phaseolus mungo* Linn. ต่อมาได้มีการเปลี่ยนชื่อใหม่ โดย Wilczek และ Hepper ซึ่งมีคนยอมรับทั่วไป ชื่อวิทยาศาสตร์ใหม่ของถั่วเขียวผิวมัน และถั่วทองคือ *Vigna radiata* (L.) Wilczek และถั่ว

ความแตกต่างระหว่างถั่วเขียว (mungbean) และถั่วเขียวผิวดำ ได้แสดงไว้ในตารางที่ 6.1

ตารางที่ 6.1 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างถั่วเขียวเมล็ดมันกับถั่วเขียวผิวดำ

ลักษณะ	ถั่วเขียวเมล็ดมัน	ถั่วเขียวผิวดำ
1. ขนที่ฝัก	สั้นและเบาบาง	ยาวและแน่น
2. เมล็ด	เล็ก, กลม, สีเขียว เหลืองจนถึงดำเข้มโดยทั่วไปมีสีเขียวหรือเขียวแกมเหลือง เปลือกนอกมีรอยนูนของ hypocotyl-radicle axis	ใหญ่และยาวกว่า มีสีดำหรือน้ำตาลเข้มโดยทั่วไปมีสีดำ ไม่มีรอยนูนของ hypocotyl -radicle axis
3. ไฮลัม (hilum)	ไม่เว้า	เว้า
4. กิ่งแขนง	น้อยกว่า	มากกว่า
5. ขนาดของใบ	โดยทั่วไปใหญ่กว่า	เล็กกว่า
6. จำนวนฝักต่อต้น	น้อยกว่า	มากกว่า
7. ความยาวฝัก	ยาวกว่า	สั้นกว่า
8. อายุเก็บเกี่ยว	สั้นกว่า (ประมาณ 65-70 วัน)	นานกว่า(ประมาณ 90-120 วัน)

การจำแนกชนิดของถั่วเขียว

ถั่วเขียวสามารถจำแนกตามลักษณะสีเปลือกนอกของเมล็ดออกเป็น 4 ชนิด คือ

1. ถั่วเขียวเมล็ดดำ เมล็ดมีไขสีขาว (waxy) ปกคลุมทั่วไป ทำให้เมล็ดเห็นเป็นสีเทาอ่อน ไม่สะท้อนแสง
2. ถั่วเขียวผิวมัน เมล็ดมีสีเขียวและมัน
3. ถั่วเขียวสีทองหรือถั่วทอง เมล็ดมีสีเหลือง หรือสีทอง และเป็นมัน
4. ถั่วเขียวผิวดำ สีของเมล็ดดำ และไม่เป็นมัน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของถั่วเขียว

1. เมล็ด (seed)

เมล็ดถั่วเขียวมีรูปร่างกลมยาว (globular) ขนาดเมล็ดค่อนข้างเล็ก มีขนาด 100 เมล็ด ประมาณ 4-8 กรัม เมล็ดประกอบด้วย

1. เปลือกนอกเมล็ด (testa) มีสีต่าง ๆ กัน เช่น เขียว เหลือง และดำ ขึ้นอยู่กับลักษณะประจำพันธุ์ โดยทั่วไปมักจะมีสีเขียว ทางด้านหนึ่งของเมล็ดมีรอยแผล (hilum) ลักษณะยาวแบน และสีขาว ภายในเมล็ดประกอบด้วยใบเลี้ยง (cotyledon) 2 อัน ทำหน้าที่ในการสะสมอาหาร
2. Plumule เป็นส่วนยอดของต้นอ่อนขณะอยู่ในเมล็ด จะเจริญเป็นใบจริงคู่แรก 2 ใบ (primary leaf หรือ unifoliate leaf)
3. Hypocotyl-radicle axis เป็นแกนกลางของต้นอ่อนในเมล็ด มีอยู่ 1 อัน เมื่อเมล็ดงอกจะเจริญเป็นราก และส่วนของลำต้นที่อยู่ใต้ใบเลี้ยงลงมา

2. ราก (root)

ถั่วเขียวมีรากแบบระบบรากแก้ว (tap root system) รากอันแรกจะเจริญออกมาจาก radicle ซึ่งอยู่ภายในเมล็ด เรียกว่า รากแก้ว (primary root หรือ tap root) รากที่แตกแยกออกมาจากรากแก้วเรียกว่า รากแขนง (secondary root) ตามรากแขนงจะมีขนราก (root hair หรือ adventitious root) เจริญออกมามากมาย ทำหน้าที่ดูดซึมธาตุอาหาร

3. ลำต้น (stem)

ถั่วเขียวเป็นพืชล้มลุก มีลักษณะลำต้นตั้งตรง เป็นพุ่ม ความสูง ประมาณ 40-130 เซนติเมตร ลำต้นมีการแตกกิ่งแขนงมาก บางพันธุ์มีลำต้นกิ่งเลื้อย การเจริญเติบโตของต้นถั่วเขียวมีทั้งแบบ determinate growth และ indeterminate growth ขึ้นอยู่กับลักษณะประจำพันธุ์ บนส่วนต่าง ๆ ของลำต้นมีขนอ่อนปกคลุมอยู่ทั่วไป

4. ใบ (leaf)

ใบถั่วเขียวเป็นแบบใบประกอบ (compound leaves) มีใบย่อย (leaflet) 3 ใบ (trifoliate leaves)

เมื่อถั่วเขียวเริ่มงอก บนข้อแรกของลำต้นเป็นที่เกิดของใบเลี้ยง (cotyledon) มี 2 ใบ ข้อถัดไปเกิดใบจริงคู่แรก (unifoliate leaves) มี 2 ใบ อยู่ตรงกันข้ามกัน ใบจริงคู่แรกนี้ปรากฏอยู่ภายในเมล็ดที่แก่อยู่ก่อนแล้ว เมื่อเมล็ดงอกใบนี้จะแผ่ขยายออก ข้อถัด ๆ ไป จากใบจริงคู่แรกเป็นใบประกอบ มีใบย่อย 3 ใบ เกิดสลับบนลำต้น (alternate leaves) แต่ละใบย่อยมีความกว้าง 1.5-12 เซนติเมตร และยาว 2-20 เซนติเมตร มีขนปกคลุมอยู่ทั่วไปรูปร่างของใบมีหลายแบบขึ้นอยู่กับพันธุ์ และเรียกลักษณะของใบเหล่านั้นต่าง ๆ กัน เช่น Deltoid, Ovate, Ovate-lanceolate, Acute, Cuneate และ Lobes ดังแสดงในรูปที่ 13.1

ใบประกอบของถั่วเขียวประกอบด้วย ก้านใบรวม (petiole) ยาว ที่โคนก้านใบรวม มีหูใบ (stipule) 2 อัน ใบย่อยปลาย (terminal leaflet) มีก้านใบย่อย (petiole) ยาว และมีหูใบย่อย (stipule) ที่โคน 2 อัน ส่วนใบย่อยด้านข้าง (lateral leaflet) มีก้านใบย่อยสั้นมาก และมีหูใบที่โคนข้างละ 1 อัน บริเวณโคนก้านใบรวมและก้านใบย่อยแต่ละใบมีข้อที่เรียกว่า pulvinus ทำหน้าที่ในการเคลื่อนที่ขึ้นลงของใบในเวลากลางวันและกลางคืน

5. ดอก (Flower)

ถั่วเขียวมีดอกเป็นช่อ (inflorescent) การเรียงของดอกเป็นแบบ raceme แต่ละช่อดอกมีดอกย่อยประมาณ 10-20 ดอก ดอกแตกออกจากตาระหว่างมุมใบ (axillary bud) และตาที่ปลายยอด (terminal bud) ดอกจะทยอยบานจากส่วนล่างของลำต้นขึ้นไปข้างบน และดอกที่อยู่โคนช่อดอกจะบานก่อนส่วนบน ดอกถั่วเขียวเป็นดอกสมบูรณ์เพศ (perfect flower) คือเกสรตัวผู้ และเกสรตัวเมียอยู่ในดอกเดียวกัน มักจะผสมตัวเองก่อนดอกบาน (cleistogamy) มีเปอร์เซ็นต์การผสมข้ามต่ำมาก การผสมเกสรของดอกเกิดในเวลา กลางคืน ตั้งแต่เวลา 21.00-3.00 น. เป็นระยะที่อับเกสรตัวผู้ (anther) แตกกระจายละออง เกสร (pollen) ดอกที่ผสมแล้วจะบานตอนเช้าเวลาประมาณ 6.00-7.00 น. และบานจนถึง ประมาณเที่ยงก็จะหุบและเริ่มเหี่ยว

ส่วนประกอบต่าง ๆ ของดอกถั่วเขียวมีดังนี้

1. ก้านช่อดอก (peduncle) มีความยาวประมาณ 2-13 เซนติเมตร มีขนปกคลุม
2. กลีบเลี้ยง (bracteole) มี 2 กลีบ อยู่นอกสุดของดอก มีขนาดเล็ก สีเขียว และมีขนปกคลุม
3. กลีบรอง (calyx) อยู่ชั้นถัดเข้าไป ด้านล่างมีลักษณะเป็นหลอดเรียก tubular calyx ด้านบนมีลักษณะเป็นแฉก 5 แฉก มีสีเขียว และมีขนปกคลุม
4. กลีบดอก (corolla หรือ petal) ถั่วเขียวมีกลีบดอก 5 กลีบ ไม่มีขน กลีบนอกสุดมีกลีบเดี่ยว เรียกว่า standard petal มีขนาดใหญ่ที่สุด เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1-1.7 เซนติเมตร ชั้นถัดเข้าไปเป็น wing petals มีจำนวน 2 กลีบ ประกบกันอยู่ และกลีบดอกชั้นในสุด เรียกว่า keel petals มีจำนวน 2 กลีบ ประกบกัน มีขนาดเล็กที่สุด ทำหน้าที่ห่อหุ้มรังไข่ เกสรตัวผู้และเกสรตัวเมีย กลีบดอกอาจจะมีสีเหลือง สีม่วง และสีขาว ขึ้นอยู่กับพันธุ์
5. เกสรตัวผู้ (stamen) ประกอบด้วย ก้านชูเกสรตัวผู้ (filament) และอับเกสรตัวผู้ (anther) ก้านชูเกสรตัวผู้มีจำนวน 10 อัน เป็นแบบ diadelphous stamen คือ ก้านชูเกสรตัวผู้จะรวมกันเป็นแผ่นหุ้มรังไข่ ส่วนปลายจะแยกออกเป็นแฉก 9 แฉก และมีอับเกสรตัวผู้อยู่แฉกละ 1 อับเกสร ส่วนก้านชูเกสรตัวผู้ที่เหลืออีก 1 อัน จะแยกอยู่เป็นอิสระ

6. เกสรตัวเมีย (pistil) ประกอบด้วย ก้านชูเกสรตัวเมีย (style) และรังไข่ (ovary) ส่วนยอดของก้านชูเกสรตัวเมีย เรียกว่า stigma มียางเหนียว ๆ ทำหน้าที่รองรับละอองเกสรที่มาตก รังไข่อยู่ส่วนฐานของดอก ผังรังไข่มีขนเกิดขึ้นทั่วไป ภายในรังไข่มีไข่อ่อน (ovule) จำนวน 10-15 อัน เมื่อดอกได้รับการผสมแล้ว ไข่อ่อนจะเจริญเป็นเมล็ด และรังไข่เจริญเป็นฝักของถั่วเขียว

6. ฝัก (pod)

ถั่วเขียวมีฝักรูปรางรียาวยาว ส่วนปลายโค้งงอเล็กน้อย มีขนปกคลุมทั่วไปเปลือกของฝักเรียกว่า pericarp ฝักแก่มีตั้งแต่ สีดำ สีเทา และสีน้ำตาล จนถึงน้ำตาลแก่ ความยาวฝักประมาณ 5-10 เซนติเมตร แต่ละฝักมีเมล็ดประมาณ 10-15 เมล็ด

ภาคปฏิบัติการ

1. ศึกษาส่วนต่าง ๆ ของถั่วเขียวจากตัวอย่างจริง แล้วลงรายการชื่อส่วนต่าง ๆ ของถั่วเขียวจากรูปที่ให้
2. บันทึกความแตกต่างกันระหว่างพันธุ์ถั่วเขียวนำมาให้ดู โดยบอกลักษณะต่าง ๆ ที่เห็นว่ามี ความแตกต่าง

ให้นักศึกษา เรียนรู้ส่วนต่าง ๆ ของถั่วเขียวจากตัวอย่างจริง แล้วลงรายการส่วนต่าง ๆ ของถั่วเขียวจากรูปที่ให้ แล้วลงรายการในตารางข้างล่างนี้

ราก (root)	ลำต้น (stem)	ใบ (leaf)	ดอก (flower)	ผล (fruit)

*****

